

ÇEVRE SORUNLARININ YEREL ÖZELLİKLERİ VE ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Eyüp ZENGİN*

Dr. Aqil ESEDOV**

ÖZET

Çevre sorunlarının önlenmesi ve çevre kalitesinin iyileştirilmesi sorumlulukları bulunan yerel yönetimlerde bulunması gereken kimi özellikler vardır. Yerel yönetimler, öncelikle “demokratik”, “özerk”, ve “saydam” bir yapıya sahip olmalıdır. Yerel yönetimler, hizmet ettikleri yerin sosyal ve çevresel özelliklerine uygun bir çevre politikası geliştirmeli ve yaşama geçirmelidir. Bunu yapabilmek için, özerk bir yapıya sahip olmalıdır. Toplumun ve çevrenin yerel özelliklerini dikkate alarak geliştirdikleri çevre politikasını, merkezi yönetimin olumsuz karışması olmaksızın yaşama geçirebilmek için “özerk” bir yönetim yapısına sahip olmalıdır. Çevre sorunları, insanın yaşamla ilgili etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları, daha da önemlisi temel varlık nedenleri, insan yaşamı ve insan yaşamının kalitesinin iyileştirilmesiyle ilgilidir. Bu yüzden yerel yönetimler dışarıda bırakılarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi olanaklı değildir. Çevre sorunlarının başlıca nedeni olan insan etkinliklerinin büyük bir çoğunluğu, belediyelerin yetki sınırları içinde, ya belediyelerin izni ve denetimi altında ya da doğrudan doğruya belediyelerce gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada Üsküdar ilçesindeki çevre sorunları ele alınmakta ve Üsküdar Belediyesi tarafından yürütülen çevre koruma çalışmaları incelenmektedir.

* Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

** Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, İktisat Enstitüsü.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Çevre Sorunları, Devlet, Çevre Koruma, Çevre Yönetimi, Üsküdar, Üsküdar Belediyesi

ABSTRACT

LOCAL FEATURES OF THE ENVIRONMENTAL PROBLEMS: THE CASE OF ÜSKÜDAR MUNICIPALITY

Local administrations should establish regulations in accordance with the needs of their neighborhood so as to meet needs of local environment. In order to implicate these rules local administrations have autonom structures that will be built more dependent from central government. This would obviously enable them to make faster and more efficient decisions. Environmental problems stem from human activities. One of the most important reasons for local administrations to exist is to improve the quality of human life. Therefore it is impossible to find a solution to environmental problems without the participation of local governments. Activities that cause environmental problems occasionally occur in areas that are under the responsibility of local administrations. Local administrations should have some qualities in order to prevent environmental problems and improve its conditions. Local governments should have structures that are democratic, autonom and transparent. In this study, environmental problems in District Government Üsküdar and environmental protection affairs executed by Üsküdar Municipality are analysed.

Key Words: Local Administrations, Environmental Problems, Government, Environmental Protection, Environmental Management.

1. ÇEVRE SORUNLARININ YEREL ÖZELLİKLERİ

Çevre sorunlarının yerel odaklı olmaları ve bunun yanında yayılma özelliği taşımaları, çevre yönetiminin, en alt düzeyden başlayıp giderek büyüyen ve birbirini içeren değişik düzeylerde yapılandırılmasını gerektirmektedir. Çevre yönetimi düzeylerinden biri olan yerel düzeyde çevre yönetimi, çevre sorunlarının yerel odaklı oluşu

nedeniyle, bu sorunların henüz ortaya çıkmadan kaynağında önlenmesi ya da oluşmuşsa kısa zamanda çözülmesi açısından önem taşımaktadır. Yerel düzeyde çevre yönetiminde ise belediyeler, hem kendi temel nitelikleri, hem de çevresel gerçekler nedeniyle, öteki yerel yönetim kurumlarından daha çok etkili olmaktadır.

Bu çalışmada Üsküdar ilçesinde çevresel değerlerin mevcut durumu, doğal ve tarihi çevrenin korunması açısından incelenmekte, Üsküdar belediyesi tarafından yürütülen çalışmalar değerlendirilmekte ve yapılması gereken çalışmalar ve alınması gereken önlemlere ilişkin tespitler yapılmaktadır.

Çevre sorunları, insanın yaşamla ilgili etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları, daha da önemlisi temel varlık nedenleri, insan yaşamı ve insan yaşamının kalitesinin iyileştirilmedir. Bu nedenle yerel yönetimler dışarıda bırakılarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi olanaklı değildir (Geray; 1998, 64). Çevre sorunları, insanın doğaya müdahalesi ve ondan faydalanma sürecinde ortaya çıkan olumsuzluklar olarak ifade edilebilir. Bu tanım, klasik çevre sorunları olarak da adlandırılan, nüfus artışı, endüstrileşme, kentleşme vs. etkisiyle doğada oluşan tahribatları kapsamaktadır (Mutlu; 2001, 31-47).

Bugün ulusal devletler, ne kendi sınırları içinde oluşan çevre kirliliğini yine kendi sınırları içinde tutmak ne de başka ülkelerden gelecek kirliliğe karşı sınırlarını kapamak imkanına sahiptir. Bu bakımdan çevre sorunları uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla her ne kadar ülkelerin kendi çevre politikaları varsa da sorunun küresel niteliği nedeniyle bir ülkenin politikası, bir diğer ülkeninkiyle pek çok ortak ilkelere sahiptir. Bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşamalarının sağlanması, toplumun sahip olduğu çevre politikalarının gerekli kıldığı külfetlerin paylaşılmasında toplumsal adalet ilkelerinin uygulanması bu ortak ilkelere bazılarınıdır. Tüm bu ortak politikaların da üstünde benimsenen temel ilke, ortaya çıktıktan sonra çevre sorunları ile mücadele edilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Yukarıdaki son ilkedeki hareketle, sorunun "belli bir yerde başlaması" ya da "yerellik" büyük önem taşımaktadır (Kaplan; 1997, 38).

Çevre sorunlarının yerel boyutu ile ilgili bir diğer nokta, sorun çıktığında ya da çıkmadan yapılacak girişimlerin yerel nitelikli olmasıdır (Geray; 1998, 64). Çevre sorunlarının en belirgin özelliği, tehlikenin ortaya çıktığı yere özgü olmasıdır. Yerel bir sorun konusunda yerel halka ve yerel yaşama yakınlık, merkezi hükümetten ziyade yerel yönetimlerin bir özelliği olduğuna göre, belirlenecek politikaların ve sorumlu kişiliklerin de yerel olması gerekmektedir. Bu bakımdan, Avrupa Birliği tarafından benimsenen "subsidiarity" (yerellik) ilkesinde de yer aldığı üzere, hizmetin, yerel halka en yakın yönetim birimince görülmesi esastır. Yani, kamu yükümlülükleri genelde ve tercihen yurttaşlara en yakın olan yerel yönetimler tarafından yerine getirilecektir. Bu noktada, yerel yönetimlerin merkezi yönetimlerin merkezi yönetime göre, yerel düzeydeki sorunların ve gereksinmelerin tespitinde daha öncelikli ve etkili olacağı ortaya çıkmaktadır (Mutlu; 2001, 31-47).

Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan sonra kentlere doğru bir iç göç başlamış ve kentsel nüfus artmıştır. Doğal olarak, çoğalan nüfusun kentsel ihtiyaçları da artmış, bu ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde de çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Hava kirliliğinin ve gürültünün önlenmesi, su sağlanması, atık suların arıtılması, çöplerin toplanması ve yok edilmesi, yeşil alanların korunması ve çoğaltılması, sağlıklı besin üretimlerinin önlenmesi ve bunların devamlı kontrolü, Nazım imar planları ve çevre düzeni planlarının yapılması ve şehrin gelecekteki ihtiyaçlarına göre altyapı yatırımlarının yapılması, yaşanan hızlı kentleşme süreci ile birlikte ağırlığı gittikçe artan sorunlardır (Mutlu; 2001, 31-47). Kırsal kesimden kentlere göçün artması ve yaşanan hızlı kentleşme, beraberinde insan faaliyetlerinden kaynaklanan çevre kirliliğini ve doğal kaynakların tahribatını ortaya çıkarmaktadır. Kentlerin yönetiminden sorumlu olan belediyelerin temel görevi ise kirliliği kontrol ederek doğal kaynakların tahribatını önlemek ve topluma sağlıklı bir kentsel çevre sunmaktır. Ancak, atıkların uygun bertarafı için kullanılan teknolojilerin yatırım ve işletme maliyetlerinin yüksek olması ve konu hakkında gerekli olan teknik bilgi eksikliği sebebiyle kentsel atıkların toplanması ve bertarafı yerel yönetimlerin en çok sıkıntı çektikleri konuların başında gelmektedir (Yıldız; 2007).

Özellikle şehirlerde artan sorunlarla birlikte, genel olarak yerel yönetimlerin, özelde ise belediyelerin, planlama hizmetleri, yerel kamu hizmetleri, çevre yönetimi ile ilgili işlevleri yoğunlaşmıştır. Gerek Türkiye’de, gerekse dünyada yerel yönetimler, “yerel yaşama yakınlık” (Geray; 1998, 64) özelliği bakımından, toplumsal ve ekonomik sorunlardan ve bunların bir uzantısı olan çevre sorunlarından sorumludur. Yerel yönetimlerin bu sorumluluğunu yerine getirebilmesi, etkili “yerel çevre politikaları” geliştirilmesine ve uygulanmasına bağlı olmaktadır (Mutlu; 2001, 31-47).

2. BELEDİYELER VE ÇEVRE

Çevre sorunları, başta kentin ve kentlinin sorunu olarak, belediyeleri doğrudan doğruya ilgilendirmektedir. Belediyelerin çevre korumasındaki temel görev ve yetkileri idari kolluk hizmeti özelliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra, yerel ortak gereksinimleri karşılamakla görevli olan belediyenin, çevreye yönelik, gerekli tüm hizmetleri yerine getirmesine de hukuk sistemi olanak sağlamaktadır.

Çevre yönetimi ve korunmasında yerel yönetimlerin yasal olarak önemli yetki ve görevler üstlendiği görülmektedir. Belediyelere çevre hizmetleri konusunda yetki veren mevzuat, bugün itibariyle yasa, tüzük ve yönetmelik olarak 150'nin üzerindedir. Bunların bir kısmı belediyeleri doğrudan yetkili kılarken, bir kısmı da dolaylı yetkiler sağlamaktadır. Bunlar içinde, Belediye Yasası, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Çevre Kanunu, 383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Hakkındaki Kararname, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İmar Kanunu, Belediyelerin İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına Dair Kanun ile Kıyı Kanunu öncelik taşımaktadır.

Belediyelerin, yukarıdaki hukuki dayanaklara göre kente yönelik başlıca çevre görevleri şöyle sıralanabilir: Beldenin düzenli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak, koruyucu sağlık hizmetleri sunmak, sağlıklı ve planlı kentleşmeyi sağlamak, yapılaşmayı denetlemek, kanalizasyon yapmak, su kaynaklarını ve kıyıları korumak, atıkları yok etmek, katı atıkları toplamak ve imha etmek, belde halkına refah sağlayıcı çalışmalar yapmak, toplu taşıma faaliyetlerinde bulunmak ve trafiği düzenlemek.

Belediyeler çevre ile ilgili olarak, yerleşim kararları için imar planları yapmakta ve değiştirmekte, imar uygulamaları yapmakta ve denetim mekanizmasına sahip bulunmaktadır. Ayrıca ortak kullanım alanlarını temiz, güvenli ve sağlıklı tutmak gibi hizmetleri sunmaktadırlar. Bu sayılanlardan belediyelerin çevre sorunlarının önlenmesi konusunda sorumluluk taşıyan en önemli kamu tüzel kişilerinden birisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Belediyelerin, kaynak yetersizliği, personel yetersizliği, teknik yetersizlikler gibi sebeplerle çevre mevzuatının getirdiği yükümlülükleri tam anlamıyla yerine getiremedikleri görülmektedir. Yerel yönetimler, çevre koruma ile ilgili mevzuat hükümlerinin genelde yürütme ve kontrol yönüyle ilgilenmektedirler.

İl özel yönetimleri ve köy yönetimleriyle karşılaştırıldığında belediyeler, çevre yönetimi açısından daha önemli bir konumdadır. Belediyeler, kentte yaşayan insanların gereksinimleri ve etkinliklerinin çeşitliliği oranında çok sayıda sorumlulukla karşı karşıyadır.

Belediye Kanunu ile belediyelere verilen görevlerin çoğunluğu, çevreyle doğrudan ilgili olan insan etkinliklerine ve gereksinimlerine yöneliktir. Bu nedenle, belediyelerin çevre koruma ve geliştirme sürecinin içinde yer alması kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca, çevre koruma ve geliştirme sürecinde daha etkin roller oynamak isteyen belediyeler için, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. maddesinin (a) fıkrası bu olanağı sağlamaktadır. Bu düzenlemeye göre belediyeler, “İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır.”

Büyükşehir Belediyesi Kanunu çevre ile ilgili konularda daha ayrıntılı düzenlemelere yer vermiştir. Yeni yürürlüğe giren 5216 sayılı kanunda yer alan ve Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve

sorumluluklarını düzenleyen 7. madde çevre ile ilgili düzenlemeler içermektedir.

Bu maddeye göre, İlçe ve ilk kademe belediyelerinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a. Kanunlarla münhasıran büyükşehir belediyesine verilen görevler ile birinci fıkrada sayılanlar dışında kalan görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak.
- b. Büyükşehir katı atık yönetim plânına uygun olarak, katı atıkları toplamak ve aktarma istasyonuna taşımak.
- c. Sıhî işyerlerini, 2. ve 3. sınıf gayrisıhî müesseseleri, umuma açık istirahat ve eğlence yerlerini ruhsatlandırmak ve denetlemek.
- d. Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerden; 775 sayılı Gecekondu Kanunu'nda belediyelere verilen yetkileri kullanmak, otopark, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, özürllüer, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak; sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak.
- e. Defin ile ilgili hizmetleri yürütmek.

Yeni yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu ile birlikte belediyeler, "mahalli nitelikteki sosyal politika ve sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında etkin kuruluşlar haline gelmişlerdir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler, çevre ve çevre sağlığı vb. sosyal politika alanları belediyelerin görev alanına girmiştir."

3. ÜSKÜDAR VE ÜSKÜDAR'DA YERLEŞİM

Tarihi yarımadanın tam karşısında, alabildiğine geniş bir İstanbul peyzajına açılan müstesna konumuyla Üsküdar, Asya topraklarının başladığı bir köprübaşdır. Antik çağlardan beri doğal dokusunun güzelliği sayesinde, Ön Asya-Avrupa arası ulaşım kolaylığı sağlayan Boğaziçi'nin açılım noktasında bulunan Üsküdar, her zaman bir cazibe merkezi olmuştur. Bu özel durum; Üsküdar'ın sık aralıklarla istilalara, dolayısıyla da farklı egemenlikler altında kalmasına yol açmıştır.

Üsküdar, metropolün Anadolu yakasında nüfusu ve yerleşim sayısı artan, çalışma alanları gelişen ilçelerden birisidir. Nüfusun artmasıyla, kıyı kesiminde yer alan eski yerleşmelerde yoğunluk yükselirken, yerleşmeler iç kesimlere doğru yayılmıştır (*Yurt Ansiklopedisi; 4001*).

Üsküdar, Marmara Denizi ile Boğaz sularının birleştiği yerde Kocaeli Yarımadasının ucunda, Kadıköy Beykoz ve Ümraniye ile sınır, iki yakası tepelerden oluşan derin ve denize açık bir vadi içinde kurulmuştur. Ülke turizminin önemli merkezlerinden birini teşkil eden tepelerinden Büyük Çamlıca'da Sefa Tepesi denizden 268 metre, Küçük Çamlıca Tepesi ise 229 metre yüksekliktedir. İlçe genel olarak iskan alanıdır. Sanayi ve ticaret merkezleri yer almamıştır. Halkın gelir düzeyi orta derecede olup, işçi memur ve esnaf ağırlıktadır (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*).

İçinde Üsküdar'ın da bulunduğu İstanbul'un, Boğaz'ın Karadeniz'e açılan ağzı ve çevresinde kurulmayıp Marmara Denizi'ne açılan kesiminde yer almış olması tesadüfi değildir. Bunda iklimin etkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Boğaz'ın Marmara Denizine bakan kesimi çok şiddetli fırtına ve kasırgalardan korunmuş ve daha çok güneşlenen bir yer olma özelliği göstermiştir. Aktüel veriler dikkate alındığında yıl içerisinde iklimde görülen değişmeler (sıcaklıkta, basınç ve rüzgarda, nem ve yağıştaki salınımlar) uzun süreli olarak birbirini takip eden yıllarda benzeri özellikler taşıdığından istikrarlı bir seyir takip etmiştir. Bu yeknesaklık zaman içerisinde, beşer hayatı üzerinde olumlu gelişmelere zemin hazırlamaktadır. Nitekim, İstanbul Boğazı'nın

güneybatısında yoğunlaşan iskan bunun belirgin bir örneğidir. Üsküdar bu kesimde yer almaktadır (*Biricik; 2004, 303-307*).

İlçede 71 ilköğretim okulu, 32 orta öğretim kurumu, 1 özel üniversite, Marmara Üniversitesi'nin bazı fakülteleri ve 14 adet yurt-pansiyon bulunmaktadır. Kültürel tesis olarak da 12 kütüphane, 9 kültür ve eğitim merkezi, 1 sinema, 1 tiyatro ve 2 müze bulunmaktadır. Sağlık tesisi olarak 8 devlet hastanesi 13 özel hastane bulunmaktadır. 1990 yılında 395.623 olan Üsküdar ilçesinin nüfusu 2000 yılında 495.118'e ulaşmış olup, 10 yıllık nüfusu artışı % 22.43'tür. Üsküdar ilçesi sınırlarında köy bulunmadığı için bu nüfusun tamamı kent nüfusudur. İstanbul'un Anadolu yakasında, boğaz kıyısında yer alan Üsküdar'a kara ve deniz yolu ile ulaşım imkanı bulunmaktadır (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*).

İstanbul'da 1990'lı yıllarda doğu-batı yönünde uzanan E-5 karayolunun kuzeyinde sanayi ve konut alanlarında hiçte azımsanamayacak oranda nüfus artışı ve şehir gelişimi meydana gelmiştir. Bu dönemde Gaziosmanpaşa ve Sarıyer ilçelerinde de büyük nüfus artışları görülürken, Eminönü bölgesi nüfus kaybetmiş, Doğu'da Kartal ve Üsküdar gelişme göstermiş, Beyoğlu bölgesi düzenli bir yerleşim alanı olmaktan çıkmış ve çöküntü alanına (*Karakuyu; 2006*) dönüşmüştür.

Üsküdar'da yerleşim alanları 7688 hektar ile ilçenin % 41,3'ünü teşkil etmektedir. Orman ve fundalıkların oranı % 53,6'dır. Çoğunlukla dik eğimlerde yer almakta olan orman ve fundalıklarda toprak derinliği sığdır. Arazi sınıfları değişik özellikler göstermektedir. Bu ilçede arazilerin % 3,3'ü tarım arazisi ve % 1,5'i mera olarak kullanılmaktadır. Su yüzeyi 47 hektar alandan oluşmaktadır (*İstanbul Çevre Orman İl Müdürlüğü; 2005, 92*).

Üsküdar'la bütünleşen ve böylece dünyanın en büyük şehirlerinden birisi olan İstanbul, Avrupa ile Asya arasında doğal bir su yolu olan boğazın Marmara Denizi'ne açılan güneybatı kesiminde yer almaktadır. Bu büyük şehrin bir parçası olan Üsküdar, Anadolu yakasındadır. Üsküdar'ın kuruluş ve gelişmesine tarihi seyri içinde göz atılırsa bunda en büyük etkenin doğal unsurlar olduğu ortaya

çıkılmaktadır. Söz konusu yörenin doğal zenginliği, Üsküdar'ı insanları kendine çeken cazibe noktası haline getirmiştir. Coğrafyasının, zemin yapısı İstanbul'un Ataköy, Bakırköy, Avcılar yerleşim yerlerine kıyasla depreme daha dayanıklıdır (*Biricik; 2004, 303-307*).

4. KENTSEL ÇEVRE SORUNLARI

Kent sayısının artması ve kentlerde yaşayan insan sayısının artması şeklinde tanımlanabilecek kentleşme, çevre sorunlarının sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi devrimi ile hızlanan ve önceleri sanayi ülkelerinde daha sonra da bütün dünyada hızla gelişen kentler, büyük sorun alanları görünümü vermektedir (*Görmez; 1997, 18*). Kent, demografik, fiziki ve ekonomik yönlerden gelişme gösterdikçe, bütün çevre şartlarını etkiler (*İsbir; 1991, 93*).

İçinde yaşadığımız yüzyıldaki hızlı nüfus artışı ve kentleşme, insanın doğa ile olan ilişkilerinden oluşan ekosistemde, kimi dengesizliklerin doğmasına yol açmıştır. Artan kent nüfusunun gereksinme duyduğu besin maddelerinin üretim ve dağıtımını, ulaşım araçlarının hızla artması sanayileşmenin ve teknolojik ilerlemelerin doğal çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, "çevre sorunları" adı altında toplanan, türlü sorunlara güncel bir önem kazandırmıştır (*Keleş; 1996, 442*).

Kentli nüfus arttıkça ve bu artış özellikle büyük kentlerde bir nüfus yığılmasına dönüştükçe, kentsel sorunlar yalnızca çevreye zarara vermekle kalmamakta, toplumsal ve siyasal bunalımlara da ortam hazırlamaktadır. Kentsel nüfusun barınma, çalışma, tüketim sorunlarının giderilmesi, sağlık, eğitim, kültür, ulaşım, su, elektrik gibi gereksinimlerinin karşılanması zarureti sorunlar yaratmakta, kaynak yetersizliği nedeniyle sorunların üstesinden gelinememektedir. Kentler düzensiz yerleşme sonucu, giderek çevreye yükü oldukça artan ve yaşam kalitesi oldukça düşük yerler haline gelmektedir (*Keleş-Hamamcı; 1997, 57*).

Hızlı kentleşme ve ona bağlı olarak kentsel yerleşmelerin yapısında meydana gelen bazı olumsuz gelişmeler, hava kirliliğinin en

önemli nedenlerinden biridir. Bu grup altında sıralanabilecek etmenler arasında, kentsel nüfus yoğunluğunun artması, kentsel alan kullanımının topoğrafik ve meteorolojik koşullara uygun olmayan bir karakter kazanması büyük önem taşımaktadır. Bu iki alt-unsurun etkin olması sonucunda ortaya çıkan yeşil alan yetersizliği, ısınma sisteminin değişen koşullara uygun bir biçimde geliştirilememesi, ulaşım araçlarında ve özellikle motorlu taşıt sayısındaki artış ve atık tasfiyesindeki yetersizlikler, hava kirliliğine doğrudan yol açan etmenlerdir (*Altuğ; 1990, 28*).

Doğal olarak kentleşmenin insan yaşamını kolaylaştıran pek çok fonksiyonunun bulunmasının yansısı, bir arada yaşamın beraberinde getirdiği çeşitli sorunlar da bulunmaktadır. Bunlar genel başlıkları ile; düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşma, alt yapı yetersizliği, gürültü, hava kirliliği, trafik, katı atıklar, sağlıklı içme suyunun temin edilmesi, kanalizasyon, ulaşım vb. gibi belli başlı sorunların yansısı; gelirin adaletsiz dağılımı, insan yaşamında tekdüzeliğin ortaya çıkması (rutinleşme) vb. gibi çeşitli ruhsal problemlere de yol açabilmektedir (*Gökdayı; 1997, 91*).

Kalkınmanın odak noktaları olarak kentlerin üzerindeki nüfus, üretim ve tüketim baskıları bu alanları çevresel sorunların yoğunlaştığı alanlar haline getirmektedir. Özellikle de sosyo-ekonomik kararların çevre bilimsel ilkelere uygun olarak alınmadığı kentlerde, bir yandan bugünkü neslin yaşam kalitesi düşerken, diğer yandan gelecek kuşaklara "yaşanabilir" bir kent bırakabilme olanakları sınırlanmaktadır. Bu bağlamda kentlere "sürdürülebilir kentler" niteliğinin kazandırılması, sürdürülebilir kalkınma stratejisinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bir ülkede sürdürülebilir kalkınmanın amaçları ve hedeflerine ulaşmada kentsel sorunların çözümü önemli bir yer tutmaktadır (*Ertürk; 96, 174-175*).

Geniş anlamda kentleşme, "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci (*Keleş; 1998, 19*) olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa'da ve Dünyanın çeşitli ülkelerinde mevcut nüfusun yarısı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu kentler aynı zamanda kaynak tüketimi, enerji tüketimi ve doğal tahribatın yüksek olduğu yerlerdir. Bu tahribatın sonucunda kentlerin çevresel koşulları kötüleşmekte ve kentsel yaşam kalitesi de düşmektedir.

Çevre sorunlarını en şiddetli biçimde yaşayan kesim, kuşkusuz nüfus yoğunluğunun barındığı ve sanayi kuruluşları bakımından zengin kentlerin insanlarıdır. Türkiye'de genel olarak artan nüfusun yanında kırsal alanlardan kentlere doğru olan nüfus göçü, belirgin bir biçimde sürmektedir. Öte yandan son yıllarda hızlanan toplu konut inşaatları yeni yerleşim yerlerinin açılmasına yol açmaktadır. Böylelikle kentler hızla genişlemekte ve bir yandan gecekondu mahalleleri, diğer yandan büyük ve çok katlı yapılar, geniş yollar ve sanayi kuruluşlarıyla belirgin bir değişime uğramaktadır (*T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 400*).

Hava kirliliği, çevre sorunları içinde önemli bir yere sahiptir. Bu kirlilikte, yerleşim yeri ya da kentleşme kaynaklı kirleticiler ağırlık taşımaktadır. Özellikle kış aylarında yakıt kullanımına bağlı olarak görülen hava kirliliği insan sağlığını tehdit etmektedir (*Ökmen 239-264*).

5. ÜSKÜDAR VE SORUNLARI

Üsküdar Belediye Başkanlığının hazırlamış olduğu Stratejik Plana göre, çevre sorunları olarak kabul edilebilecek alanlarda ilçeyi etkileyen etkenler şunlardır (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*):

Kentlilik bilinci eksikliği: İlçede kentlilik bilincindeki eksikler kentin sahiplenmesi ve korunması için yetersizliklere sebep olmaktadır.

Gençleri tehdit eden kötü alışkanlıklar: Kötü ve zararlı alışkanlıklar gençler ve toplumsal huzur için önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Sosyal yardım taleplerinin artışı: Sosyal yardım taleplerindeki artış Üsküdar Belediyesine ek yük getirmektedir.

Yaşlı bina stoku: Yaşlı bina stoku deprem açısından önemli bir risk oluşturmaktadır.

Yeni yeşil alan oluşturulacak alanların az oluşu: İlçede ihtiyaç duyulan yeni yeşil alanların oluşturulması için yeterli boş alanlar bulunmamaktadır. Bu da yeşil alan üretimini olumsuz etkilemektedir.

Üsküdar Belediyesi, kendisine misyon olarak “Üsküdar’ın tarihi, kültürel ve sosyal zenginliklerine sahip çıkmak; Üsküdar’ı, eğitim ve sağlıkta çağdaş, turizm ve çevrede modern bir ortamda, huzurlu yaşatmak” sorumluluğunu belirlerken, Üsküdar’ı ne kadar doğru ve etkin kullandığının hesabını vermesi gerekmektedir ve Üsküdar Belediyesi için bu yaklaşım temel ilkelerdendir.

Çevreye karşı sorumlu, Sağlıklı ve sürdürülebilir kentleşmeyi sağlamak: Üsküdar Belediyesi kendisini “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanından ödün vermeksizin karşılamak”, doğaya ve çevreye karşı gereken hassasiyeti göstermek ve kentleri içinde yaşayanlara huzur, güven, umut veren medeni ihtiyaçları karşılayabildikleri bir yerleşim alanına dönüştürmekle yükümlü kabul etmektedir. Üsküdar Belediyesi çalışmalarında çevreye saygılı, sağlıklı ve sürdürülebilir kentleşmenin sağlanmasını temel ilkeleri arasında gören bir anlayışa sahiptir (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*).

Hava kirliliğinin iki ana nedeni olan yerleşim yerleri ve endüstri Üsküdar’da da önemli kirliliklere neden olmaktadır. Üsküdar’da İstanbul Sanayi Odasına kayıtlı olmak üzere 115 adet sanayi tesisi bulunmaktadır. Üsküdar’da büyük ölçekli sanayi tesisi bulunmamaktadır. İstanbul ili’nde zengin maden yatakları yoktur. Üsküdar ilçesinde kil yatakları bulunmaktadır. Üsküdar kenti hava kirliliğinin genel durumu ve boyutlarının ortaya çıkarılması için İstanbul İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından Üsküdar ilçesinde periyodik olarak SO₂, CO, PM 10 ölçümleri yapılmaktadır. (*İstanbul Çevre Orman İl Müdürlüğü; 2005, 57*).

Su ve toprak kirlenmesi birbiriyle yakından ilgili iki kirlenme türüdür. Toprağın değerini düşürecek her türlü doğal ya da antropojen olay toprak kirlenmesinin kapsamına girmektedir. Tarımda yanlış uygulamalar, erozyon, maden işletmeciliği, sanayi atıklarının boşaltılması, kentsel atıkların rasgele bırakılması vb. gibi olaylar toprak kirlenmesi içinde değerlendirilmektedir. Bu faaliyetlerin birçoğu aynı zamanda su kirliliğinin de nedenini oluşturmaktadır (*Ökmen 239-264*). Bu noktada, İstanbul Boğazı-Yenikapı, Baltalimanı ve Üsküdar’dan çıkan ilk arıtma çıkış suyunun Boğaz’ın alt tabaka akımlarına ve Karadeniz’in alt tabakasına deşarj edilmesine devam edilebilir. Aynı şekilde, Kadıköy, Küçüksu ve Paşabahçe’deki diğer planlanan ilk arıtma tesisleri de alt tabaka akımlarına deşarj yapılabilir görüşü İSKİ master plan çalışmalarında uzun dönemli strateji ile uyumlu olan tedbirler arasında yer almaktadır (*İstanbul Çevre Orman İl Müdürlüğü; 2005, 72-73*).

Gerek toprak kullanımı nedeniyle gerekse kentsel atıklar ve endüstriyel faaliyetler nedeniyle ortaya çıkan toprak kirlenmesi sorunları Türkiye genelinde olduğu gibi Üsküdar ilçesinde de kendini göstermektedir. Erozyon, bu konuda başlıca sorunlardan birisi olmaya devam etmektedir. Üsküdar’da yerleşim alanlarının dışındaki sahaların çoğunu kaplamakta olan orman ve fundalıklardaki erozyon çoğunlukla şiddetlidir ve toprak sığdır. Aslında, şiddetli erozyon toprakların % 85’ini etkilemektedir. Diğer topraklarda erozyon hafif veya orta düzeyde gerçekleşmektedir (*İstanbul Çevre Orman İl Müdürlüğü; 2005, 97*).

6. SORUNLAR VE ÜSKÜDAR BELEDİYESİ ÇALIŞMALARI

Bu sorunların çözümü amacıyla yapılması gereken ve Belediye yönetimi tarafından takibi yapılan çalışmalar şunlardır:

6.1. Yasa ve Plan Revizyonları

Bir kentin sağlıklı gelişiminin en önemli şartlarından birisi imar planlarının bulunmasıdır. İmar planlarının beklenen misyonu yerine

getirebilmeleri için uygulanabilir olmaları gerekmektedir. Üsküdar, Türkiye’de uzun yıllardır yaşanan göçten en çok etkilenen yerleşim alanları arasındadır. Bu baskı, kentte planlara aykırı yapılaşmalara yol açmış ve bunun yanı sıra da bazı alanlarda imar planları ancak yapılaşma gerçekleştirildikten sonra tamamlanmıştır. Bu durum imarda mevcut yapılarla planlar arasında uyumsuzluğa yol açmaktadır. Üsküdar’ın önemli oranda Boğaziçi öngörünüm ve geri görünüm bölgesinde yer alması, planlarda kısıtlı alanların fazla ve mevcut yapılaşma ile aykırı olmasına sebep olmaktadır. İmar planlarının Büyükşehir Belediyesi ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü ile koordineli biçimde revizyonlarının yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaların sağlıklı olabilmesi için öncelikle mevcut durumun tespiti yapılmalı ve bu alanda belediyeler arası koordinasyonun sağlanması ve güç birliğinin temini için Boğazdaki belediyeler arasında başlatılan ortak çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir.

Bu amaçla;

- İstanbul’daki ilgili Belediyelerle ortak çalışma yapılarak İstanbul İmar Yönetmeliği, tadilat taslağının hazır hale getirilmesi ve taslağın revizyon çalışmaları için diğer Belediyelerle koordinasyon toplantıları yapılmalıdır.
- Üsküdar’ın imarı için önem taşıyan, Boğaz Kanunu Tasarı Taslağı, boğazdaki Belediyelerle ortak çalışma yapılarak hazırlanmalı, hazırlanan tasarının kanunlaşması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.
- Üsküdar’ın imar planları ile ilgili problemlerin çözülebilmesi için Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Revizyon çalışmasının başlatılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra bazı mahallelerde ve ilçe merkezinde revizyon planlarının yapılması gerekmektedir (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*).

6.2. Kentsel Donatı Alanları

Ekolojik ilişkilerin göz ardı edildiği kentlerde, doğal alanların giderek azalması sonucunda iklim ve toprak koşulları değişmekte ve bunun yanı sıra konut, sanayi ve taşıtlardan kaynaklanan zararlı

maddelerle (toz, kükürt dioksit, azot oksitleri, klor asidi, hidrokarbonlar vb.) yapay bir yaşama ortamı oluşmaktadır. Bir başka deyişle yapay karakterde tipik “Kent Ekosistemi” oluşmaktadır. Kent iklimi temelde yeni yeşil alanların oluşumunu ya da devamını sınırlayan bir faktörler kompleksi ortaya çıkarmamasına karşın, kirlenme olayları aynı zamanda hem yeşil alan oluşturulmasını hem de mevcut yeşil alanların sağlıklı kalmasını engelleyici etkiler yapmaktadır. Bu bakımdan gerek yanlı ve yoğun yapılanma gerekse topografik koşullar nedeniyle hava karakterlerinin durgunlaştığı yerlerde, yeşil alanların kurulmasında güçlüklerle karşılaşabilmektedir (*T. C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 400*).

Bir kentin gelişiminde en etkin olan hususlardan birisi kentsel donatı alanlarıdır. Kentsel donatı alanları ile ilgili çalışmaların temel amacı; “donatı alanların artırılarak fonksiyonelliğinin geliştirilmesi”dir. Küreselleşme ve kentler arası rekabetin ön plana çıktığı bu günlerde Üsküdar’ın kentler arası rekabet sürecinde başarılı olabilmesi için kentsel donatı alanında da gelişmeler göstermesi gerekmektedir. Özellikle bilgi toplumu ile birlikte artık kentlerde sadece ulaşım, su, kanal, elektrik problemlerinin yaşanmıyor olması yeterli bulunmamaktadır. İnsanlar artık kent konforu da aramaktadır. Yaşam seviyesi yükseldikçe insanlar temel kentsel ihtiyaçların yanı sıra doğa ile iç içe yaşayabilecekleri, dinlenebilecekleri, spor yapabilecekleri, aile ve arkadaşları ile sakin ve doğa ile iç içe vakit geçirebilecekleri alanlar talep etmektedir (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*).

Açık ve yeşil alanlar, kentlerin sağlıklı gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadırlar. Bu alanlar kentler için rekreasyon, ekoloji ve arazi organizasyonuna yönelik pek çok farklı fonksiyona sahiptir. Rekreasyon fonksiyonu ile aktif ve pasif rekreasyon imkanı sağlayarak kent içinde ve dışında sportif donatımların tesisine ve eğlence ile ilgili donatımlara da olanak verirler. Ekolojik fonksiyonu ile kent içerisinde hava akımlarına ve yeşil alan fonksiyonlarına imkan tanırırlar. Kentin içinde, çevresinde artmakta olan endüstriyel tesisler, konutlar ile motorlu taşıtlardan çıkan gazlardan kirlenen kentin havası içinde bulunan toz ve zararlı gazları temizleyerek, kente ışık ve hava sağlarlar. Arazi organizasyonu fonksiyonu ile kentlerin fiziksel alanlarının denge oluşturan unsurlarıdır. Kent içindeki yeşil alanlar, araç trafiğini, yaya

rekreasyon ve yerleşim alanlarından ayırmakla insanlar için trafik yönünden gereken güvenceyi sağlamış olurlar. Kentlerin biçimsel yapılı binalarla meydana getirdiği katı kalıbı yumuşatarak kente organik bir karakter kazandırır (Emür-Onsekiz; 2007, 367-396).

Üsküdar'da park, oyun alanı, refüj, koru ve spor alanı olarak 4.100.000 m² alan yer almaktadır. Planlara göre, yeşil alan-park yapımına 374.750 m² alan ayrılmıştır. Ayrıca kamulaştırılması gereken 247.310 m² alan daha bulunmaktadır (Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan).

Güzelliklerle dolu bir tarihi doku zevkle izlenirken birden karşıya çıkan düzensiz, kirlili, ilan tahtasına dönüşmüş görüntüler kentin silüetini olumsuz etkilemektedir. Tarihi zenginlikleri bozan bu görüntülerle ilgili başlatılan çalışmalarda 20 adet trafo tarihi görünümüne uygun motiflerle bezenmiştir (Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006).

Türkiye'de yeşil alanlar, kişi başına düşen yeşil alan miktarı ile tanımlanmaktadır. Bu oranlar, 3194 sayılı İmar Kanunu ile belirlenmektedir. 1999 yılındaki değişikliklerle beraber, 10 m²/kişi değeri, kentsel yaşam kalitesi için gerekli yeşil alan oranını belirlemektedir. İmar planlarında bu sayısal değer, nüfusa göre, her türlü yeşil alanın matematiksel hesaba göre olması gereken alanı tanımlamaktadır. Batı ülkelerine göre yaklaşık dörtte bir oranında olan bu değer, Türkiye'deki kentlerin kentsel yaşam kalitesini de standart açısından belirlemektedir (Emür-Onsekiz; 2007, 367-396).

Buna rağmen, başta Üsküdar olmak üzere Türkiye kentlerinde bu standardı sağlamak bile mümkün olmamaktadır. Gelişen kent yaşamı, yeşil kavramını bir tasarım unsuru olmakla birlikte, yaşama ilişkin bir parametre olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu alanların sosyal yaşamla bütünleşik olarak kullanılması ise diğer bir değişkendir (Emür-Onsekiz; 2007, 367-396).

Yeşil alanların insan sağlığı açısından önem taşıyan ekolojik işlevlerini yerine getirebilmeleri öncelikle, kendi yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan temiz havanın varlığına bağlı bulunmaktadır. Bu bakımdan makro ya da mikro düzeyde gerçekleştirilecek kent içi ve çevresi planlama ve uygulama çalışmalarında, söz konusu hususların önemle göz önüne alınması

gerekmektedir. Kentlerde yeşil alan oluşturulmasında başarıya ulaşmak için temel koşul bitki ve ortam koşulları arasındaki ekolojik ilişkileri ortaya koyacak bir değerlendirmenin yapılabilmesidir. Bu yönde yapılacak sağlıklı bir ekolojik değerlendirme, mevcut ortam koşullarına, uyum sağlayabilecek bitki türlerinin doğru olarak seçimini sağlar. Bunu gerçekleştirmek ise bitki türlerini yetiştirme ortamı isteklerinin bilinmesi ile sağlanır. Bu bakımdan mevcut kentlerde yapılacak yeni düzenlemelerde ve yeni kurulacak kentlerde sağlıklı bir yaşam ortamının oluşturulması, kent plancılarının, mimarların ve peyzaj mimarlarının yanında ekolog ve meteorologların da katkılarına yer veren kombine bir planın yapıp uygulanması ile mümkündür (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 400).

Coğrafyayı vatan yapan, ortak geçmiştir. Ortak geçmişin en özgün öğeleri ise, yüzlerce olaya tanıklık eden doğal ve kültürel anıtlardır. Değişik toplumların birbirine olan üstünlükleri bu mirasın zenginliği ölçüsünde belirginleşmektedir. Sadece bu nedendir ki, dünyanın hemen her yerinde bütün toplumlar sahip oldukları bu hazineyi tüm olanakları seferber ederek korumaktadırlar. Anıtsal niteliğe sahip tek ağaç ve orman parçaları bu anlamda korunacak doğal mirasın en güzide unsurlarını oluşturmaktadırlar. Çünkü, bir taraftan yeşil kent dokusunu bütünleyerek doğal peyzajın göz alıcı silüetlerini oluştururken, bir taraftan da geçmişten günümüze taşıdığı toplumsal anılar ile bulunduğu bölgeye öz kimlik ve ayrıcalık kazandırmaktadırlar. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra İstanbul'daki anıt ağaçların tespitine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda olmak üzere Üsküdar Belediyesi tarafından, Belediyenin sorumluluk alanı içinde bulunan anıtların güvenli bir envanteri yapılmak suretiyle, bu ağaçların tespitleri yapılmıştır (Asan; 2004, 429-444).

Mülkiyeti ve yönetim sorumluluğu İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait olan Fethipaşa, Harem, Büyükçamlıca ve Küçükçamlıca, koruları teknik ve bilimsel açıdan birer kent ormanı niteliği taşımakta, Üsküdar halkının ve İstanbul'un en kıymetli ziyetlerini oluşturmaktadır. Metropolün akciğerleri olarak kabul edilen bu korularda yerli ve yabancı çok sayıda odunsu bitki bulunmaktadır. Bir

bölümü bulunduğu yere 150-200 yıl önce getirilen bu yabancı türler, yaşadıkları uzun zaman dilimi içinde yörenin iklim ve ekolojik koşullarına tamamen adapte olarak yörenin doğal türleri ile uyumlu birliktelik içine girmişlerdir. Ancak, kent eko sisteminin güç koşullarının da etkisiyle yörenin doğal elemanları ile olan karşılıklı ilişkileri esasen pamuk ipliğine bağlı bulunan bu türler, uygulanacak her türlü teknik müdahaleye karşı son derece hassas özellikler taşımaktadır (*Asan vd.; 2003, 417-428*).

Bu koruların İstanbul Boğazı sırtlarında ve yamaçlarında oluşturduğu ilginç silüetler ve mozaiklerden kaynaklanan ve sürekli değişim halinde bulunan güzellikleri ile kent peyzajının görsel kalitesine; bu görkemli tabloların şair ve yazarların, ressam ve müzisyenlerin ruh dünyasında coşturduğu duygular ile edebiyat ve güzel sanatlara; havadaki karbondioksidi depolayarak çevre iklimine; oksijen üretmek ve çeşitli sportif aktivitelere ve rekreatif kullanımlara olanak vermek suretiyle İstanbul halkının ruh ve beden sağlığına büyük katkılar sağlamaktadırlar. Üsküdar korularındaki en önemli fonksiyonun toprak koruma fonksiyonu olduğu yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Daha sonra sırasıyla, doğal silüetin korunması ve rekreasyon fonksiyonu yer almaktadır (*Asan vd.; 2003, 417-428*).

İstanbul gibi nüfusu çok fazla olan bir şehirde toplumun rekreasyon ihtiyacını karşılamak üzere ayrılan yeşil alanların sınırlı olması, İstanbul şehir korularına ve özellikle de ulaşım kolaylıkları nedeniyle Üsküdar ilçesi sınırları içinde bulunan korulara yoğun talep oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum kent dokusu içine gömülmüş olan korulara olumsuz etki yapmakta ve sahip oldukları doğal yapı ve kuruluşlarının bozulması sonucunu doğurmaktadır (*Asan vd.; 2003, 417-428*).

Büyük şehirler, bir yandan insan yaşamını renklendiren, mutlu kılan, eğlendiren huzur veren unsurlara sahipken, diğer yandan da yaşamı çekilmez kılan problemlere sahiptir. Sinema, tiyatro, eğlence mekanları, tarihi zenginlikler, teknolojik imkanlar, büyük alışveriş merkezleri, kültürel ve sosyal etkinlikler şehri cazip kılan unsurlardır. Ancak bu cazip ortam fiziksel ortamın problemleriyle bir anda değişebilmekte ve yaşamı çekilmez hale getirebilmektedir. Türkiye’de

yılların biriktirip getirdiği sorunlardan en önemlisi, gerektiği şekilde planlı yapılaşmanın sağlanamamasıdır. Bu çarpık yapılaşma, istenilen düzeyde altyapı hizmetlerinin getirilmesini ve sunulmasını engellemektedir. Dış mahallelerde sıkıntı daha da büyük boyutlardadır. Sağlıklı bir yaşam için yapılması gereken, bütün olumsuzluklara rağmen bu bölgelerde altyapının tamamlanması ve verilmekte olan altyapı hizmetlerinin korunmasıdır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Üsküdar belediyesi yönetimi yapmış olduğu çalışmalarda var olanı yenilemeyi ve korumayı, olmayanı yeniden yapmayı hedeflemiştir. Kaynak israfı yapmadan, etkin bir yatırım politikası izlenmektedir. Üsküdar’ın 54 mahallesinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Asfalt, kanalizasyon, dere ıslahları, spor alanlarının yenilenmesi, tarihi çeşme restorasyonları gibi birçok alanda yapılan çalışmalar Üsküdar’ı güzelleştirmektedir. Bu çalışmaların neticesinde Üsküdar sahip olduğu, yaşanılabilir bir kent konumunu korumaktadır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Metropollerde kent yaşamını çekilmez kılan en önemli problem, insanların üstü açık hapishane gibi yükselen beton binalar arasında sıkışıp kalmasıdır. Modern çağın kentlerinde insanın ciğerleri sıkışmıştır. Gözünü açıp bakacağı tek yer gökyüzüdür (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*). Bu nedenle, Üsküdar belediyesi, yaptığı çalışmalarla hem ilçeye yeni yeşil alanlar kazandırmakta, hem de mevcut yeşil alanların korunması, düzenlenmesi ve yenilenmesini sağlamaktadır.

Kentlerde ortaya çıkan önemli sorunlardan biri de doğal ortamlar üzerindeki baskının artmasıdır. Doğal ortamlar üzerindeki baskı, gerek doğal alanlar ve tarım arazilerinin yapılarla örtülmesi ve gerekse ortam kirlenmesinin zararlı etkilerine bağlı olarak ortaya çıkmakta ve dolayısıyla giderek yoğunluk kazanan yapay bir yaşama ortamının oluşmasına yol açmaktadır. İnsan; soluduğu hava, içtiği su ve hayvansal ve bitkisel besinlerle doğaya bağımlı bir varlıktır. Bu bakımdan diğer canlılarla doğa ile dengeli bir etkileşim içinde olması gerekir. Bu nedendir ki insan yaşama ortamını kendi istekleri doğrultusunda değiştirirken, doğadan kopmamaya ve doğa ile karşılıklı ilişkilerininin

sınırını korumaya özen göstermektedir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 400).

Binalar arasındaki açık alanlar sadece egzoz dumanlarının yükseldiği yollardır. Günümüz insanı bu anlamda zor şartlarda yaşamaktadır. Geleceğin sahipleri olan çocukların sağlığı tehdit altındadır. Bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu kentte yeşil alan miktarını artırmaktır. 2006 yılında yapılan yeşillendirme faaliyetleri ile bir yandan kentin daha rahat nefes alması sağlanırken diğer yandan dünya standartlarında kişi başına düşen yeşil alan miktarına ulaşma hedefine biraz daha yaklaşılması hedeflenmiştir. Daha önce, kişi başına düşen yeşil alan 5m² iken 2004-2006 yılları arasında yapılan işgallerden arındırma çalışmaları neticesinde bu rakam 5.8m² yükseltilmiştir. Üsküdar'da aktif ve pasif yeşil alan toplamı 7.098.843m² olup kişi başına toplam 14.3m² yeşil alan düşmektedir (Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006).

Üsküdar'ın, ilk etapta aktif kullanılan açık yeşil alanlarının mahalle ölçeğinde ele alınarak, minimum yeşil alan standartları doğrultusunda yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ardından da alınan kararların uygulanması mevcut açık yeşil alanlara yansıtılarak aktif kullanılan açık yeşil alanların iyileştirilmesi zorunluluk kazanmaktadır. Planlanan ve mevcut açık yeşil alan durumu arasındaki farkları ortadan kaldıracak bilgilerin en hızlı ve doğru yöntemle (Uzaktan algılama veya coğrafi bilgi sistemi oluşturularak) hazırlanması gerekmektedir (Aksoy; 2004, 38-44).

Üsküdar Belediyesi sınırları içerisinde kentsel donatı alanları ve yeşil alanların, yeterli düzeye ulaştırılabilmesi için yapılması gereken çalışmalar şunlardır (Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006):

- **Kamulaştırılacak Yeşil Alanların Tespiti:** Donatı alanı yapılabilecek ve planda donatı alanı olarak görülen yerlerde, Üsküdar'a yeni yeşil alanlar kazandırılması için kamulaştırılmamış alanların tespitinin yapılması gerekmektedir.
- **Yeşil Alanların Yapılması:** Üsküdar'ın doğal ortamının zenginleştirilmesi, halkın daha güzel alanlarda dinlenmesi için

ilçe sınırları içerisinde yeni parklar ve ağaçlandırma çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

- **Yeşil Alanların Yenilenmesi:** Mevcut yeşil alanların daha modern görünüme kavuşturulması ile ilgili yenileme, bakım ve onarım çalışmalarının yapılması gerekmektedir.
- **Mevcut Parkların Bakım Onarımı:** Üsküdar'ın doğayla iç içe bulunan dinlenme alanlarının bakım ve onarımlarının düzenli olarak yapılması ve takibi gerekmektedir.
- **Korunacak Anıt Ağaçların Bakım Onarımı:** Korunan anıt ağaçların düzenli olarak bakım ve onarımının yapılması gerekmektedir.
- **Bitki Dikimi:** Üsküdar Belediyesi sınırları içerisinde bulunan yeşil alanlar, parklar, otoyol kenarları, kamu kurumları bahçeleri vb. yerlerde bitki ve mevsimlik çiçek dikimi çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Üsküdar'ın değişik mekanlarında yapılan çalışmalarla dikilen fidanlar ve çiçekler Üsküdar'ın geçmişten gelen güzelliğine güzellik katmaktadır. Bu alanlara, dikilen fidanların 5300 tanesi, çiçeklerin ise 4000 tanesi Üsküdar Belediyesine ait serada yetiştirilmiştir.
- **Seyir Terası Yapılması:** İlçe sınırları içerisinde bulunan dinlenme alanları üzerinde yeni projeler yapılması ve gerekli görülen yerlerde düzeltmeler yapılması gerekmektedir (Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan).

6.3. Temizlik, Çevre ve Sağlık

Temizlik, çevre ve sağlık alanındaki çalışmalarının temel amacı; "Sağlıklı ve güvenli çevrenin oluşturulması ve korunması"dır. Sürdürülebilir ve sağlıklı kentleşme için çevreye duyarlı bir yönetim anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir. Çevre ile ilgili yetki ve sorumluluk genel olarak Büyükşehir Belediyesi'nde ise de, başta Büyükşehir Belediyesi olmak üzere ilgili kurumlarla koordinasyon sağlanması yolu ile etkin bir çevre politikasının izlenmesi gerekmektedir. Çevre hassasiyetinin ilçe sakinlerince önemsenmesi için

Sivil Toplum Kuruluşları ve eğitim kurumlarının işbirliğiyle bilinçlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Çevreyi tehdit eden tıbbi atıkların düzenli bir şekilde toplanması için gerekli çalışmalar yapılmalı: bunun için sözleşmeli kurumlarla koordinasyonlu çalışılarak tıbbi atık toplama çalışmaları başlatılmalıdır (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*). Üsküdar'da bulunan sağlık kurumları ve evlerinde tedavi gören diyaliz hastalarının tıbbi atıkları program içerisinde ücretsiz toplanmaktadır. Bu uygulama ile tıbbi atıkların diğer atıklarla karışmaması amaçlanmaktadır. Bir yılda 138.600 kg tıbbi atık toplanmıştır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Üsküdar'ın temizliğinin muhafazası, çevreyi tehdit eden unsurların engellenmesi amacıyla atıklar düzenli olarak kontrol edilmelidir (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*). Üsküdar Belediyesi "Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" uyarınca İstanbul Büyükşehir Belediyesi şirketi olan İstaç A.Ş. ile ambalaj atıklarının evsel atıklardan kaynağında ayrı toplanması amacıyla yönelik bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol doğrultusunda Üsküdar'ın tamamını kapsayacak şekilde "Uygulama Planı" hazırlanmıştır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Uygulama planına uygun olarak geliştirilen ve yürütülen proje kapsamında ilçenin 14 mahallesinde bulunan 32 düzenli site pilot uygulama alanı olarak belirlenmiş ve uygulamaya geçilmiştir. 2006-2007 eğitim-öğretim yılının başlamasıyla ilçede bulunan bütün eğitim-öğretim kurumlarında geçen yıllarda devam eden çalışmalar uyarlanarak projeye dahil edilmiştir. Bunun yanında ilçedeki resmi kurum ve kuruluşlar, sağlık kuruluşları, eğitim merkezleri de projeye dahil edilerek ilçenin her bölgesinde bir "geri dönüşüm seferberliği" ilan edilmiştir (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Uygulama çalışmalarının yanı sıra çevre bilincinin toplumun bütün kesimlerine kazandırılmasına yönelik projenin en önemli adımlarından birisi durumunda olan eğitim çalışmaları başlatılmış ve devam etmektedir. Çevre Temizlik Müdürlüğü tarafından evsel ambalaj atıklarında kaynağında ayrıştırma Temmuz-2006 tarihinde başlatılmış olup Temmuz 2006 ile Aralık 2006 ayları arasında yaklaşık 346 ton

ambalaj atığı toplanmıştır. Toplanan ambalaj atıklarının yaklaşık 320 tonu kağıt, 26 tonu ise metal ve plastiktir (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Çevre Temizlik Müdürlüğü ve Zabıta Müdürlüğü'nün birlikte yaptıkları kontrollerde zamansız çöp çıkararak veya uygun olmayan yerlere çöp, moloz, evsel atık, hurda bırakanlara ceza işlemi uygulanmış, temizlik konusuyla ilgili dilekçe ve beyaz masa müracaatları değerlendirilerek neticelendirilmiş, çevreye yaydığı koku ve varlığıyla ile vatandaşları rahatsız eden çöp ev olduğu tespit edilen ev ya da mekanlar boşaltılarak tahliye ettirilmiştir, temizlenmesi ve ilaçlanması sağlanmıştır. İlçe dahilinde faaliyet göstermeye çalışan hurdacıların tespitleri ve tahliye çalışmaları yapılmıştır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

İlçe hudutları içerisinde mevcut 54 mahallenin ev, işyeri, kamu kurum ve kuruluşlarının çöplerinin toplanması belirli plan ve program içerisinde yapılmaktadır. (1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla haftada 3 gün). Üsküdar genelinde toplanan çöplerin % 20'si gündüz, % 80'i ise gece toplanmaktadır. Ana arterlerdeki çöpler ise gece-gündüz 24 saat boyunca toplanmaktadır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Çöp toplama işleminde, kapasiteleri yaklaşık 9 ton olan sıkıştırılmalı 50 adet çöp kamyonu kullanılmaktadır. Yaklaşık 3200 sokaklı Üsküdar ilçesinde belediye ve özel olmak üzere yaklaşık 5000 adet 800 m³ hacimli galvaniz konteynır bulunmaktadır. Yıllık 150 adet konteynır dağıtılmakta ve 164.250 ton çöp toplanmaktadır. Ana arter cadde ve mahalle içi sokakların temizliği ise bölgelerde sorumlu süpürgeci tabir edilen işçiler tarafından yapılmaktadır. Ayrıca, ana arter ve caddelerin temizliğinde periyodik olarak belli bir program kapsamında süpürge makinesi ve yıkama aracını kullanılmaktadır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

İlçe'de kurulan 23 semt pazaryeri, Pazar bitimi sonrası, Pazar ekibi tarafından süpürülüp toparlanmakta, yıkama ekibi tarafından tazyikli su ile yıkanmaktadır. Her türlü araç gereç ile donatılmış 10 işçi personelden kurulu "Temizlik Ekibi" belirli bir programla ilçede bulunan 184 cami ve mevcut ilkokulların iç ve dış temizliğini

yapmaktadır. Hiçbir din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapmadan ilçede mevcut cami, medrese, kilise, havra, cemevi, okul gibi halka açık yerlerin temizliği yapılmaktadır. Ev, işyeri, vb. yerlerde yapılan tamir, tadilat ve onarım sonrası oluşan inşaat atığı molozlar vatandaşların talebi üzerine loder ve açık araçlı ekipler tarafından mahallinden alınarak döküm sahasına taşınmaktadır (*Üsküdar Belediyesi Faaliyet Raporu; 2006*).

Halk sağlığını tehdit edici faaliyetlerin denetlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması önem taşımaktadır. Bu amaçla mevcut okul kantinlerinin ve gıda üretiminde bulunan işyerlerinin hijyenik koşulları sağlayıp sağlamadığının denetlenmesi gerekmektedir (*Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan*).

Üsküdar Belediyesi Stratejik Planına göre; sağlık, temizlik ve çevre konularında Üsküdar Belediyesi ve ilgili kamu kuruluşları başta olmak üzere özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde yapılması gereken çalışmalar şunlardır:

- **Atık Ayrıştırma ve Dönüşüm:** Artıkların ayrıştırılması ve dönüşümü çalışmaları kaynak israfını engelleyici bir faaliyet olarak yapılmalıdır.
- **Tıbbi Atıkların Sözleşmeli Kurumlardan Düzenli Olarak Toplanması:** Üsküdar'daki sağlık tesislerin (hastane, sağlık ocağı, poliklinik) daha verimli hizmet üretebilmesi için altyapı ve bakım onarım ihtiyaçlarının giderilmesi ve bahçelerinin düzenlenmesi gerekmektedir.
- **Gürültü ile mücadele:** Çevreyi tehdit eden konular arasında yer alan gürültü kirliliği ile etkin mücadele edilmelidir. Bu bağlamda gürültü haritası çıkartma çalışmaları yapılmalı ve bu plana göre denetim yapılmalıdır.
- **Tehlikeli Atıkların Düzenli ve Sağlıklı Toplanması:** Çevreyi tehdit eden tehlikeli atıkların düzenli biçimde toplanması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır(Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan). Pil ithalatçıları tarafından pilot bölge seçilen İstanbul'da muhtarlıklar, hastaneler ve otellere yerleştirilmek üzere Beşiktaş, Üsküdar ve Ümraniye ilçelerine 200'er kutu

dağıtılarak proje başlatılmıştır (*İstanbul Çevre Orman İl Müdürlüğü; 2005, 97*).

- **Üsküdar Çevre Konseyi'nin Kurulması:** Üsküdar'da çevre bilincinin geliştirilmesi, yapılacak çalışmalarda taraflara genel çerçeve sunacak konsept hazırlanmalı, çalışmaların daha geniş alana yayılması için paydaşların katılacağı bir çevre konseyi kurulmalıdır.
- **Atıkların Kontrolü:** Türkiye'de 1960'lı yıllarda üretilen toplam katı atık miktarı yılda 3-4 milyon ton iken, bugün sadece evsel katı atık miktarı 25 milyon ton/yıldır. Dolayısı ile çöp, artık sadece gözden uzak bir yerde bertaraf edilmesi gereken bir atık türü olmaktan çok toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf gibi birçok farklı unsuru içine alan bir yönetim sistemini gerekli kılmaktadır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak "Atık Yönetimi" terimi günlük dilde yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve daha yeni bir terim olan "Entegre Atık Yönetimi" tanımı da kullanılmaya başlanmıştır.
- **Sihhi ve Gayri Sihhi İşyerlerinin Denetimlerinin Etkinleştirilmesi:** Sihhi ve gayri sihhi işyerlerinin denetimleri etkin olarak yapılmalı ve bunların çevreyi kirletmelerine müsaade edilmemelidir.
- **Evsel Atıkları Toplama:** Kent temizliği için periyodik olarak evsel atıkların toplanması çalışmaları başlatılmalıdır(Üsküdar Belediyesi; Stratejik Plan).

SONUÇ

Çevre sorunlarının önlenmesi ve çevre kalitesinin geliştirilmesi konusunda önemli sorumluluklar üstlenen yerel yönetimlerin taşıması gereken kimi özellikler bulunmaktadır. Yerel yönetimler, öncelikle demokratik, özerk, ve saydam bir yapıda olmalıdır. Yerel yönetimler, hizmet verdikleri yerin sosyal ve çevresel özelliklerine uygun bir çevre politikası geliştirmeli ve uygulamalıdır. Bunu yapabilmek için, yerel

yönetimlerin özerk bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Yerel yönetimler, toplumun ve çevrenin yerel özelliklerini dikkate alarak geliştirdikleri çevre politikasını, merkezi yönetimin olumsuz müdahalesi olmadan yaşama geçirebilmek için özerk bir yönetim yapısına sahip bulunmalıdır. Çevre sorunları, insanın yaşamla ilgili etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları, daha da önemlisi temel varlık nedenleri, insan yaşamı ve insan yaşamının kalitesinin iyileştirilmesiyle ilgilidir. Bu yüzden yerel yönetimler dışarıda bırakılarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi olanaklı değildir. Çevre sorunlarının başlıca nedeni olan insan etkinliklerinin büyük bir çoğunluğu, belediyelerin yetki sınırları içinde, ya belediyelerin izni ve denetimi altında ya da doğrudan doğruya belediyelerce gerçekleştirilmektedir.

Hızlı bir yapısal değişim süreci içinde bulunan Türkiye’de, değişimin en belirgin göstergelerinden biri giderek yoğunlaşan kentleşme olgusudur. Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra sanayileşmeye başlamış ve kentleşme oranı da 1950’lerden sonra yükselmiştir.

Türkiye’de yaşanan sanayileşme sürecinde, tarımda makineleşmenin artık işgücü ortaya çıkarması, ulaşım ve haberleşme imkanları, kentlerde iş imkanlarının artması, nüfus artışı gibi nedenler kente göçü hızlandırırken kentler bu göçü kaldıracabilecek ve göç edenlerin ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte gelişmemiştir. Kentleşme hızının yüksek olması yanında, göçün büyük birkaç merkeze ve bölgeye yönelmesi, kentleşme hızının sanayileşme hızından yüksek olması gibi faktörler sağlıklı ve planlı bir kentleşmeyi engellemiştir.

Türkiye kentleşmesi birçok gelişmekte olan ülkede olduğu üzere, sorunlu bir kentleşmedir. Aşırı, çarpık, sağlıksız gibi sıfatlarla nitelendirilen bu kentleşme biçimi, çevre sorunlarından altyapı sorunlarına, toplumsal ve ekonomik sorunlardan kültürel sorunlara kadar birçok önemli sorunun nedeni olarak bu alanları etkilemektedir.

Bu özellik ve nitelikleri ile Türkiye’de kentleşme aynı zamanda kentlerin tek tek ya da bölgesel anlamda kentsel gelişme dinamikleri ile yakından ilgilidir. Üsküdar’ın kentsel gelişmesini de bu anlamda

Türkiye’de yaşanan genel kentleşme nitelikleri ve sorunlarından ayırmak oldukça zordur.

Üsküdar’da kentsel gelişme bağlamında ortaya çıkan sorunlara bakıldığında birtakım çevre sorunlarının var olduğu görülmektedir. Özellikle kış aylarındaki hava kirliliği, atık su sorunu ile yeşil alan sorunu ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında altyapı sorunlarının pek fazla olmadığı görülmektedir. Barınma sorunları kendini hissettirse de önemli bir gecekondurunun olduğu söylenemez. Daha çok nüfus ve istihdam sorunları ön plana çıkmakta ve bunlara bağlı sorunlar gündeme gelmektedir. Türkiye genelindeki çelişkili ve çapraşık sonuçlar Üsküdar için de geçerlidir. Gecekondurunun bulunmadığı Üsküdar şehri için kültür, intibak, sosyalleşme gibi bir takım kentleşme sorunlarının bulunmadığını söylemek güçtür. Bu, Türkiye kentleşmesinin sorunlu yönü ve sorunlu niteliğiyle olduğu kadar, Üsküdar’a özgü şartlarla da ilgilidir denilebilir. Sonuç olarak, Üsküdar’da kentsel gelişme hem Türkiye kentleşmesinin özelliklerinden kaynaklanan hem de kendine özgü koşulların yarattığı bazı sorunlara sahiptir. Bazı çevre sorunları ile nüfus ve istihdam sorunları yine Türkiye kentleşmesinde olduğu gibi Üsküdar’ın kentsel gelişme sürecinde de kendini hissettirmektedir. Özellikle hava kirliliği ile göç sorunu bu ilçenin kentsel gelişmesi ile özdeşleşmiş bulunmaktadır. Bütün bu sorunların çözümü, yine Türkiye kentleşmesine paralel şekilde etkili, uyumlu, bütüncül kararlar ve uygulamalarla olabilecektir. Bu konuda özellikle yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında birbirini tamamlayıcı ve destekleyici çalışmalara gereksinim vardır. Üsküdar’ın kentleşmesini ve sorunlarını genel olarak Türkiye’nin, özel olarak ise İstanbul’un ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılanmasından ve imkanlarından soyutlamak mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Yıldız (2004), "Üsküdar İlçesi Açık Yeşil Alan Durumunun İrdelenmesi," *Ekoloji*, Yıl 13, Sayı 54.
- Altuğ, Fevzi, *Çevre Sorunları*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 41.
- Asan, Ünal vd. (2003), "Üsküdar İlçesindeki Bazı Koruların Fonksiyonel Değerleri ve İstanbul Halkına Hizmetleri," *I. Üsküdar Sempozyumu*, 23-25 Mayıs 2003, Cilt 1.
- Asan, Ünal (2003), "Üsküdar'ın Canlı Kültür Mirası: Anıt Ağaçlar," *I. Üsküdar Sempozyumu*, 23-25 Mayıs 2003, Cilt 1.
- Biricik, Ali Selçuk (2004), "Üsküdar'ın Kuruluş ve Gelişmesinde Doğal Etkenler," *II. Üsküdar Sempozyumu*, 10-12 Mart 2004, I. Cilt.
- Emür, Semih Halil, Dişlen Onsekiz (2007), "Kentsel Yaşam Bileşenleri Arasında Açık-Yeşil Alanların Önemi-Kayseri Kocasinan İlçesi Park Alanları," *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2007/1, (Çevrimiçi): [http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_22/23-%20\(367-396.%20syf.\).pdf](http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_22/23-%20(367-396.%20syf.).pdf)
- Geray, Cevat (1998), "Yerel Yönetimler ve Çevre," *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, Temmuz 1998.
- Gökdayı, İsmail (1997), "Çevrenin Geleceği: Yaklaşımlar ve Politikalar," Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1997.
- Görmez, Kemal (1997), *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, Gazi Büro Yayınevi, 1997.
- İsbir, Eyüp G. (1991), *Şehirleşme ve Meseleleri*, Geliştirilmiş İkinci Baskı, Ankara.
- İstanbul İl Çevre ve Orman Müdürlüğü (1991), *İstanbul Çevre Durum Raporu*, (ed. Buket Akdağ Sarı), İstanbul.
- Kaplan, Ayşegül (1997), *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını, Ankara.
- Karakuyu, Mehmet (2006), "İstanbul'un Mekansal Gelişiminin Analizi," 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, 13-16 Eylül 2006, (Çevrimiçi):

http://dis.fatih.edu.tr/store/docs/karakuyu_istmekgelangkkxxSyS.pdf,
12. 11.2007

- Keleş, Ruşen (1996), *Kentleşme Politikası*, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayını.
- Keleş, Ruşen, Can Hamamcı (1997), *Çevrebilim*, Ankara, İmge Kitabevi Yayını.
- Mutlu, Ahmet (2001), "Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları: Çorum Örneği," *Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi*, Ağustos, Cilt 6, Sayı 8.
- Ökmen, Mustafa: "Sivas'ta Kentsel Gelişme," *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, "Türkiye Çevre Atlası," (Çevrimiçi): http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi/atlasin_metni.pdf
- Üsküdar Belediyesi (2006), *Faaliyet Raporu, 2006*, (Hazırlayan Üsküdar Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü), İstanbul, Aksiyoner Ltd. (tarih yok)
- Üsküdar Belediyesi (2009), *Stratejik Plan 2007-2008-2009 Yılları*, (Çevrimiçi): <http://www.sp.gov.tr/documents/planlar/IstanbulUskudarSP0709.pdf>
- Yıldız, Canan (2007), "Yerel Yönetim Hizmetlerinde Kirlilik Önleme Olanakları," *Çevre ve Mühendis Dergisi*, TMMOB Çevre Müh. Odası, Sayı 25; (Çevrimiçi): <http://www.enve.metu.edu.tr/people/goksel.demirer/temizuretim/doc/B0008.pdf>; 20. 02. 2007
- Yurt Ansiklopedisi, Cilt 6.